

lerle bîmâristanlarda da önemli bir mimari eleman olarak yer almıştır. En erken örneğini 1136 tarihli Busrâ Gümüştegin Medresesi'nin teşkil ettiği eyvanlı medrese planı Eyyûbiler tarafından Mısır'a taşınmıştır. Suriye'de Zengîler dönemine ait eyvanlı binalar arasında Şam'daki Nûreddin Zengî'nin (1146-1174) yaptırdığı medrese üç eyvanlı, bîmâristan ise dört eyvanlı tiplerin en güzel örneklerini oluşturmaktadır. Eyvanlı Eyyûbî binaları arasında, el-Melikü's-Sâlih Eyyûb'un Kahire'deki 640-641 (1242-1243) tarihli medresesi önemli bir yere sahiptir. Birer eyvanı bulunan karşılıklı iki blokta meydana gelen bu medrese özellikle daha sonraki Memlûklü medreseleri için bir öncü olmuştur. Bu tarihlerde Irak'ta inşa edilmiş olan eyvanlı binaların hiç şüphesiz en güzeli ve en önemlisi, Abbâsî Halifesi Müstansır'ın yaptırdığı 630 (1233) tarihli Müstansırıyye Medresesi'dir; Bağdat'ta bulunan medrese üç eyvanlı âbidevi bir binadır. Memlûkler, Mısır'da Eyyûbîler'i takip ederek bugün eyvanlı medrese ve bîmâristanların en büyük örnekleri arasında yer alan muhteşem eserler bırakmışlardır. Sultan Kalavun tarafından Kahire'de inşa ettirilen 1284 tarihli Kalavun Bîmâristanı'nın dört eyvanlı planı, oğlu el-Melikü'n-Nâsır Muhammed'in yaptırdığı Nâsırıyye Medresesi'nde gelişmiş, 1357-1362 tarihli Sultan Hasan Medresesi'nde ise en üstün şeklini almıştır.

Osmanlı mimarisinde eyvan olarak adlandırılan bazı elemanlara rastlanmaktaysa da bunların hepsine klasik anlamda eyvan demek mümkün değildir. Üstü tonoz örtülü olan eyvanların yerine Osmanlılar bir tarafı açık kubbeli bir mekân türü geliştirmişlerdir. Özellikle erken Osmanlı mimarisinde görülen ve XVI. yüzyıl başlarından itibaren ortadan kalkan bu tip mekânlara, aynı döneme ait ger-

çek anlamda eyvan denebilecek bir iki örnekle birlikte rastlanması Osmanlı mimarisinin kökleriyle kurulan irtibatın bir neticesidir. Bu tür eyvanlar, erken devirde sıkça yapılmış olmasına rağmen zamanla terk edilen zâviyeli camilerle medreseler ve diğer bazı mimari türlerde ortaya çıkmaktadır. Zâviyeli medreseler arasında klasik tarz tonozlu eyvan kullanımına örnek olarak, Orhan Gazi devrine ait tartışmalı bir eser olan ve Beylikler devri medreselerinin genel özelliklerini sergileyen Bursa'daki 749 (1348) vakfiye tarihli Lala Şâhin Paşa Medresesi gösterilebilir. Bu yapıda girişin hemen ardındaki kubbeli merkezî mekâna derin beşik tonozlu bir eyvan açılmakta ve molla odaları avlu yerine geçen kubbeli mekânla bu eyvanın yanlarında yer almaktadır. Eyvan düzenlemeli Osmanlı yapıları arasında, İran mimari anlayışına yakın diğer özellikleriyle de dikkat çeken İstanbul'daki Çinili Köşk önemli bir örnek teşkil etmektedir. 1472 yılında Fâtih Sultan Mehmed tarafından, çevresindeki alanda tertip edilen yarışmaları takip etmek için yaptırılmış olan köşkün cephesi revaklıdır ve yan yüzlerindeki fazla derin olmayan eyvanlar cephelere hareketlilik verirken binanın ihtişamını da arttırmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

E. Diez, *Persien Islamische Baukunst in Churasan*, Darmstadt · Gotha 1923, tür.yer.; Ronart, CEAC, s. 528; Aptullah Kuran, *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, Ankara 1964, tür.yer.; Ayverdi, *Osmanlı Mimârisi I*, tür.yer.; G. Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1971, s. 44, 137; A. Kolsuk, *Çinili Köşk*, İstanbul 1971; E. J. Keal, "Some Thoughts on the Early Eywan", *Studies in Honour of George C. Miles* (ed. D. K. Kouyoumjian), Beyrut 1974, s. 123-130; O. Grabar, "The Visual Arts. The Period from the Arab Invasion to the Seljuqs", *CHIR*, IV, s. 329-363; a.mlf., "The Visual Arts. 1050-1350", a.e., V, s. 629-641; a.mlf., "İwân", *El²* (İng.), IV, 287-289; a.mlf., "Ayyvân", *Elr*, III, 153-155; G. Mitchel, *Architecture of the Islamic World*, London 1984, tür.yer.; Abdürrahîm Gâlib, *Mevsu'atü'l-'imâretü'l-İslâmiyye*, Beyrut 1408/1988, s. 67-70; D. Bahrens-Abousélf, *Islamic Architecture in Cairo*, Leiden 1989, tür.yer.; G. Gropp, "Khorasan", *Isl*, II (1921), s. 107-174; A. Godard, "Khorasan", *Athar-e Iran*, IV, Tahrân 1949, s. 7-152; a.mlf., "L'Origine de la madrasa, de la mosquée et du caravanserail à quatre iwan", *AI*, XV-XVI (1951), s. 1-9; Semavi Eyice, "İlk Osmanlı Devrinin Dini-İçtimai Bir Müessesesi: Zaviyeler ve Zaviyeli Camiler", *İFM*, XXI/1-4 (1963), s. 1-80; R. Ettinghausen, "Some Comments on Medieval Iranian Art", *Artibus Asiae*, sy. 31 (1969), s. 277-297; R. Hillenbrand, "Saljuq Monuments in Iran", *KOR*, X (1975), s. 49-79; Cl. Huart, "Eyyvân", *IA*, IV, 421; a.mlf., "Livân", a.e., VII, 63.

A. ENGİN BEKŞAÇ

EYYÂMÜ'L-ACÜZ

(bk. BERDÜ'L-ACÜZ).

EYYÂMÜ'L-ARAB

(أيام العرب)

Câhiliye devrinde ve İslâmiyet'in ilk zamanlarında Arap kabileleri arasında cereyan eden savaşlar için kullanılan bir tabir.

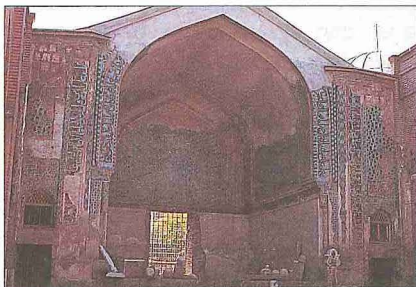
Bu terkipte "savaş" anlamına gelen "gün" mânasındaki yevm kelimesinin çoğulu olan eyyâm ile Arab isminden meydana gelmiştir. Eyyâmü'l-Arab'ın her birine meydana geldiği yere, savaşa yol açan sebeplere veya savaşın sonucuna göre Yevmü Buâs, Yevmü Zûkâr, Yevmü Dâhis ve Gabrâ, Yevmü Ficâr gibi adlar verilmiştir.

Araplar'ın iki büyük kolu olan Güney Arapları ile (Kahtânîler) Kuzey Arapları (Adnânîler) veya bu iki kola mensup kabileler arasında cereyan eden bu savaşların sayısı çeşitli müelliflere göre 75 ile 1700 arasında değişmektedir. Bir savaşın değişik isimlerle anılması, kabilenin tamamının katılmadığı küçük çatışmaların veya büyük bir harbin içindeki muharebelerin ayrı birer savaş kabul edilmesi eyyâmü'l-Arab'ın sayısını arttırmıştır. Araplar'ın İran ve Bizans gibi komşu devletlerle yaptıkları savaşlar da bazan bu adla anılmıştır.

Eyyâmü'l-Arab çok basit sebeplerden dolayı meydana gelebilirdi. Meselâ Abs kabilesiyle Zübeyân kabilesi arasında yıllarca devam eden Yevmü Dâhis ve Yevmü Gabrâ bir at yarışı yüzünden, Ficâr muharebesi Ukâz panayırında oturan birinin ayağını uzatarak, "Araplar'ın en şerefli benim. Kim benden daha şerefli olduğunu iddia ediyorsa gelsin kılıcını şu ayağıma vursun" demesi üzerine orada bulunanlardan birinin kılıçla onun ayağına vurup kesmesi yüzünden çıkmıştır. Böyle basit olayların yanında siyasî, iktisadî, sosyal ve psikolojik sebeplerden dolayı çıkan savaşlar da vardır.

Eyyâmü'l-Arab genellikle şahıslar veya kabileler arasında çıkan bir tartışma ile başlar, daha sonra savaşa dönüşürdü. Bu savaşlarda sebep ne olursa olsun asıl amaç intikam almaktır. Öyle ki Araplar hasımlarından intikam alınca kadar içki içmez, koku sürünmez ve eşlerine yaklaşmazlardı. Câhiliye toplumunda "hak" diye bir kavram bulunmadığın-

Sırçalı Medrese'nin ana eyvanı - Konya

dan kabilesinden biri öldürüldüğü zaman kılıcını çeken Arap öcünü alıncaya kadar kabilesiyle beraber çarpıştı. Ölenin intikamının alınmaması kabile ve aile için büyük bir ayıptı; diyete razı olmaksızın zilletti. Savaş bittikten sonra tarafların hatip ve şairleri hicviye veya methiyelerle olayı anlatırlardı. Bazan bir hiç yüzünden birkaç kişi arasındaki çatışma ile başlayan savaş daha sonra bütün kabilenin davası haline gelir, sonunda araya girenler anlaşmazlığa son verirdi. Araplar bu olayları asla unutmazlardı; böylece hem savaştıkları kabileye karşı intikam duyguları kamçılanır, hem de gösterdikleri başarıdan dolayı övünürlerdi. Tarafların farklı hikâyeleri yüzyıllarca dilden dile dolaşarak günümüze kadar gelmiştir.

Eyyâmü'l-Arab'ın en önemlileri Zükâr, Buâs, Dâhis ve Besûs savaşlarıdır. Zükâr savaşı Hz. Peygamber kırk yaşında iken Araplar'la İranlılar arasında meydana gelmiştir. Bedir yılında vuku bulduğu da rivayet edilen bu savaş Kısra II. Hüsrev'in Şeybânîler'e saldırısıyla başlamış ve onun yenilgisiyle sonuçlanmıştır. İranlılar'a karşı kazandıkları ilk zafer olan bu savaşta Araplar'ın "yâ Muhammed" hitabını parola olarak kullandıkları rivayet edilmektedir.

Buâs Harbi Medine'deki Evs ve Hazrec kabileleri arasında Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretinden beş veya altı yıl önce meydana gelmiş ve savaşı Evs kabilesi kazanmıştır. Bu iki kardeş kabile arasında yıllardır devam eden düşmanlık Resûl-i Ekrem'in hicretiyle dostluğa dönüşmüştür.

Abs ve Zübyân kabileleri arasında meydana gelen ve daha sonra Esed, Fezâre ve Gatafân kabilelerinin iştirakiyle büyüyen Dâhis Savaşı, Abs kabilesinin Dâhis adlı bir atıyla Zübyân kabilesinin Gabrâ adlı kısırağı arasındaki yarışta Zübyânîler'in haksızlık yapmalarından çıkmıştır. Bekir b. Vâil ile Tağlib b. Bekir kabileleri arasında cereyan eden Besûs Savaşı, Besûs adındaki yaşlı bir kadına ait bir dişi devenin Tağlibli bir reis tarafından yaralanması sebebiyle çıkmış, aralıklarla kırk yıl devam ettikten sonra Hîre Kralı III. Münzir'in müdahalesiyle sona ermiştir. Haram aylarda yapılan savaşlara ise *ficâr** adı verilmiştir. Bu savaşlar kabileler arasında kin ve nefretin yayılmasına, çok sayıda insanın ölümüne ve sonuçta Kuzey ve Güney Arabistan'

da yabancı güçlerin Araplar'ı hâkimiyetleri altına almalarına yol açmıştır.

Arap edebiyatında bu savaşlarda cereyan eden olayların nesir veya nazım halinde anlatıldığı kussa çeşidine "eyyâm" adı verilmiştir. Yakınlara yardım, ahde vefa, komşuyu koruma, savaşta sebat etme gibi konuların işlendiği eyyâm türü Arap şiirindeki methiye, hamâse, hiciv gibi edebî türlerin doğmasına yol açmıştır. A'sâ, Antere, Âmir b. Tufeyl, Hansâ ve Hassân b. Sâbit gibi şairlerin yetişmesinde eyyâmın büyük rolü olmuştur. Şeybânîler'in reisi Bistâm b. Kays, Kinâne'nin süvarisi Rebîa b. Mükeddem, Düreyd b. Sımme, Cessâs b. Mürre ve Hâşim b. Harmele vb. kahramanlar da eyyâmü'l-Arab'da temayüz etmişlerdir.

Eyyâmü'l-Arab'la ilgili rivayetler II. (VIII.) yüzyıldan itibaren tedvîn edilmeye başlanmıştır. Ancak bu kitaplar günümüze intikal etmemiştir. Bazı kaynaklarda eyyâmü'l-Arab'a dair anlatılanlar İslâm'ın doğuşundan yaklaşık 150 yıl öncesine ait olaylardır. Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın (ö. 209/824 (?)) biriri 75, diğeri 1200 savaş hakkında bilgi veren iki eser kaleme aldığı rivayet edilmektedir. Ebû Ubeyde'nin *Neķâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdaķ* adlı kitabında naklettiği bilgileri esas alan Âdil Câsim el-Beyâtî, İbnü'l-Enbârî'nin *Şerhu'l-Mufađđaliyyât, el-İkdü'l-ferid* ve *el-Eġânî* adlı eserleriyle İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil'i* ve Şimsâtî'nin *el-Envâr fî meġâsini'l-eş'âr*'ından faydalananarak seksen dokuz savaşa ait rivayetleri *Kitâbü Eyyâmî'l-Arab ħable'l-İslâm* adıyla bir araya toplamış ve Ebû Ubeyde Ma'mer b. Müsennâ'nın eseri olarak yayımlamıştır (Beyrut 1407/1987). Ebû'l-Ferec el-İsfahânî'nin de (ö. 356/967) 1700 savaşı anlatan bir eser yazdığı nakledilmektedir. Hatîb et-Tebrîzî'nin *Şerhu'l-Hamâse*'si ile *el-Eġânî*'deki eyyâmü'l-Arab'a dair bilgiler oldukça dağınıktır. İbn Abdürabbih'in (ö. 328/940) *el-İkdü'l-ferid*, Bekrî'nin *Mu'cem me'sta'cem*, Meydânî'nin *Mecma'u'l-emşâl*, Yâkût el-Hamevî'nin *Mu'cemü'l-büldân*, İbnü'l-Esîr'in *el-Kâmil* (I, 502-687) ve Nüveyrî'nin *Nihâyetü'l-ereb* (XV, 338-434) adlı eserlerinde eyyâm menkubeleri düzenli fasıllar halinde yer almaktadır. İbn Abdürabbih'in *el-İkdü'l-ferid*'de anlattıkları, Ebû Ubeyde'nin *Neķâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdaķ*'ındaki bilgilere dayanır. Nüveyrî küçük ilâvelerle *el-İkdü'l-ferid*'deki bilgileri tekrarlar. İbnü'l-Esîr ise yazdıklarının bir-

çoğunu doğrudan veya dolaylı olarak Ebû Ubeyde'nin eserinden, bir kısmını da günümüze ulaşmayan diğer bazı kaynaklardan almıştır. Onun eyyâm hakkında verdiği bilgiler hem ayrıntılı hem de eserin tarihî hüviyetine uygun olarak kronolojiktir. Meydânî *Mecma'u'l-emşâl*'de Câhiliye döneminde cereyan eden 132 savaştan bahseder.

Câhiliye dönemi tarihi için zengin bir malzeme ihtiva eden eyyâmî tarihçiler ve dilciler kaynak olarak kullanırlar. Nitekim İbnü'l-Esîr eyyâmî tarihî rivayetler içerisinde vermiş, Kâtib Çelebi de ilm-i eyyâmü'l-Arab'ı tarihin bir dalı olarak zikretmiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 204). Cerîr ve Ferezdaķ gibi şairler şiirlerinde eyyâmü'l-Arab'dan bahsederler. Eyyâmü'l-Arab Araplar'ın kahramanlık vasıflarını ortaya çıkarmış, Arap dilini geliştirmiş, atasözlerinin söylenmesine vesile olmuştur. Bu bakımdan Âdil Câsim el-Beyâtî, eyyâmü'l-Arab'ın diğer milletlerdeki destanlar mesabesinde olduğunu ileri sürmektedir (*Kitâbü Eyyâmî'l-Arab*, nâşirin mukaddimesi, s. 150-190).

Savaşların kabile hayatında özel bir yeri olduğu için bu savaşları anlatan hikâyelere kabileler ve fertler müşterek bir kültür olarak sahip çıkmışlardır. Nazımla anlatılan savaşlar Araplar'ın divanını meydana getirmiş ve bu sayede Araplar için büyük önem taşıyan kabile nesepleri (ensâb) muhafaza edilmiştir. Ayrıca bunlarda Arapça'ya dair bilgiler verildiği gibi Araplar'ın yaptıkları önemli işler de sergilenmiştir. Gece yapılan sohbet toplantılarında kabilenin gerçekleştirdiği önemli işler arasında anlatılan savaş rivayetleri kabilelerin olaylar karşısındaki temayülleri de yansıtır. Hadîselerin genellikle tarafgir bir şekilde anlatıldığı bu rivayetlerde bir bütünlük ve düzen bulunmamakla birlikte bunların tarihî gelenekleri aksettirdiği söylenebilir.

Eyyâmü'l-Arab tabiri İslâmî devirde Araplar'ın katıldığı çeşitli savaşlar için de kullanılmıştır. Nitekim Câhiliye devrindeki savaşlar "eyyâmü'l-Arab fi'l-Câhiliyye", İslâmî dönemde yapılan savaşlar "eyyâmü'l-Arab fi'l-İslâm" diye adlandırılmış ve bununla ilgili kitaplar yazılmıştır (meselâ bk. Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhim — Ali Muhammed el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974). Gazvelerle seriyyeler İslâmî devirdeki eyyâmü'l-Arab'ın ilk örneklerini meydana getirir. Daha sonra Suriye, İran

ve Mısır'ın fethiyle sonuçlanan önemli savaşlar da İslâmî dönemdeki eyyâmü'l-Arab'ın diğer örneklerini oluşturmuştur.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Hişâm, *es-Sıre*, I, 184-187, 286-288, 555-556; Ma'mer b. Müsennâ, *Kitâbü Eyyâmî'l-'Arab kabîle'l-İslâm* (nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî), Beyrut 1407/1987, nâşirin mukaddimesi, s. 1-302; İbn Abdürabbih, *el-'İkdü'l-ferîd*, V, 132-268; Meydânî, *Mecma'u'l-emşâl* (Ebû'l-Fazl), IV, 2-32; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, I, 502-687; Kal-kaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), I, 445-454; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XV, 338-434; *Keşfü'z-zunûn*, I, 204; C. Zeydân, *el-'Arab kabîle'l-İslâm*, Beyrut, ts. (Dâru Mektebeti'l-Hayât), s. 296-326; Mahmûd Şükrî el-Âlûsî, *Bûlâğu'l-ereb* (nşr. M. Behcet el-Eserî), Beyrut, ts. (Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye), II, 68-75; M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr., *Eyyâmî'l-'Arab fi'l-Câhiliyye*, Kahire 1361/1942; Cevâd Ali, *el-Mufaşşal*, VIII, 341-387; Ronart, CEAC, s. 137; İzzet Derveze, *Târîhu'l-cinsî'l-'Arabî*, Beyrut 1381/1961, V, 153-159; E. Meyer, *Der Historische der Aiyâm al-'Arab*, Wiesbaden 1970; Muhammed Ebû'l-Fazl İbrâhîm — Ali Muhammed el-Bicâvî, *Eyyâmü'l-'Arab fi'l-İslâm*, Kahire 1394/1974; Nisar Ahmad Faruqi, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 40-43; Hasan İbrâhîm, *İslâm Tarihi*, I, 74-82; Hitti, *İslâm Tarihi*, I, 134-136; Tefvîk Berrû, *Târîhu'l-'Arab kabîle'l-İslâm*, İskenderiye, ts. (Müessesetü Şebâbi'l-Câmial), s. 374-382; Şevki Dayf, *Târîhu'l-edeb*, I, 62-66; Abdülazîz ed-Dürî, *Bahş ft neş'e-ti 'ilmi't-târîh 'inde'l-'Arab*, Beyrut 1993, s. 15-16, 25-26, 44-45, 125, 131.

MEHMET ALİ KAPAR

EYYÜB

(أيوب)

Kur'an-ı Kerim'de adı geçen peygamberlerden biri.

İbrânice Kitâb-ı Mukaddes'te adı İyyôb (İyyôv) şeklinde geçer. Bu kelimenin menşei ve anlamı tartışmalıdır. "Düşman olmak, düşmanca davranmak" mânasındaki âyav fiilinden geldiği ileri sürüldüğü gibi (*Ancien Testament*, s. 1453), "sabrila hastalığa katlanmak" veya "ey ilâhî baba, neredesin" anlamlarına geldiği de kaydedilmektedir (*Ejd.*, X, 111). Kelime eski Güney Arabistan ve Semûd dilinde ʿyb, eski Babilonya dilinde Ayyâbum, Tel Amarna tabletlerinde Ayâb (A-ia-ab) şeklindedir. Arapça olmayan Eyyüb kelimesinin (Mevhûb b. Ahmed el-Cevâlîki, s. 102) Arapça'da "tövbe etmek" anlamındaki evb köküne yakınlığı da ifade edilmektedir (*IDB*, II, 911).

Ahd-i Atîk'te başından geçenlerin tafsilâtyla anlatıldığı bir bölüm bulunan Eyyüb, Edom diyarının bir bölgesi olan (Yeremyanın Mersiyeleri, 3/21) ve Ölüdeniz'in

güneydoğusunda yer aldığı söylenen veya -Tevrat'ta bu kelimenin bir Ârâmî kabilesinin ismi olmasından (*Tekvîn*, 10/23) hareketle- Celile gölünün kuzeydoğusundaki Hauran'la aynı yer olduğu ileri sürülen (*Ancien Testament*, s. 1453; *Ejd.*, VII, 1476-1477) Uts diyarında yaşamıştır. Ahd-i Atîk'te Eyyüb Allah'tan korkan, kötülükten sakınan, kâmil ve doğru bir kişi olarak takdim edilir. Yedi oğul, üç kız babasıdır. 7000 koyunu, 3000 deve, 500 çift öküzü, 500 dişi eşiği ve pek çok kölesi vardır. Şark'taki bütün insanların en büyüğüdür. Bir gün "Allah oğulları" (Ahd-i Atîk'te meleklerden bu şekilde bahsedilir) kendilerini takdim etmek üzere rabbîn huzuruna geldiklerinde şeytan da aralarına karışır. Rab şeytana, "Kulum Eyyüb'a iyice baktın mı? Çünkü dünyada onun gibisi yok; kâmil ve doğru adamdır; Allah'tan korkar ve kötülükten sakınır" deyince şeytan, Eyyüb'un servetini elinden almasından kaygı duyduğu için Allah'tan korktuğunu iddia eder. Bunun üzerine rab Eyyüb'u denemek için şeytana onu yoksullaştırma imkânı verir. Rabbîn izniyle şeytan tarafından çocukları öldürülüp malları çalınmak ve telef edilmek suretiyle imtihana çekilen Eyyüb, şeytanın beklediğinin aksine bütün bu felâketleri büyük bir tevekkül ve teslimiyetle karşılayarak Allah'a secde eder ve, "Anamın bağrından çıplak çıktım ve toprağın bağrına çıplak döneceğim; rab verdi ve rab aldı. Rabbîn ismi mübarek olsun" der.

Rab bunca musibetten sonra Eyyüb'un yine kemalini koruduğunu belirtince şeytan, "Evet, insan canı için nesi varsa verir; fakat şimdi elini uzat da onun kemiğine ve etine dokun ve yüzüne karşı sana lânet edecektir" diyerek bu konuda Eyyüb'u denemek için rabden izin alır. Daha sonra Eyyüb'un ayak tabanından tepesine kadar bütün vücudunda kötü çibanlar çıkar. Eyyüb çibanları kazımak için bir çömlek parçası alır ve küller içinde oturur. Onun bu durumuna çok üzülen karısı, "Sen hâlâ mı kemalini sıkı tutmaktasın? Allah'a lânet et de öl" der; fakat Eyyüb, "Ahmak karılardan biri nasıl söylerse sen öyle söylüyorsun. Nasıl? Allah'tan iyilik kabul edelim de kötülük kabul etmeyelim mi?" diye cevap verir ve Allah'a isyan etmez.

Eyyüb'un bu halini duyan üç dostu Temmanlı Elifaz, Şuahlı Bildad ve Namalı Tsofar onu ziyarete gelerek acısını paylaşırlar. Dostları yedi gün yedi gece baş ucunda hiç konuşmadan bekler-

ler. Ancak Kitâb-ı Mukaddes'e göre Eyyüb hastalığı uzayınca yakınmaya ve doğduğu güne lânetler yağdırmaya başlar (*Eyub*, 3/1-26). Dostlarının teselli ve uyarılarına rağmen Eyyüb ısrarla suçsuz olduğunu, bu cezayı hak etmediğini söyler (*Eyub*, 32/1-37/24). Nihayet rabbîn karsırganın içinden Eyyüb'a cevap vererek isyanı sebebiyle onu kınaması üzerine (*Eyub*, 38/1-40/2) Eyyüb pişman olup tövbe eder (*Eyub*, 42/1-6). Allah onu tekrar sağlığına kavuşturduğu gibi önceki malının iki katı kadar da servet verir; ayrıca yedi oğul ve üç kızı dünyaya gelir. Eyyüb bu musibetten sonra 140 yıl daha yaşar (*Eyub*, 1-42).

Kur'an-ı Kerim'de Eyyüb'a vahiy gönderildiği (en-Nisâ 4/163), onun hidayete erdirildiği (el-En'am 6/84) bildirilmekte, ayrıca hastalığıyla ilgili olarak iki yerde ayrıntıya girilmeksizin özellikle olayın taşıdığı dinî ve ahlâkî mesajı kapsayan bilgiler verilmektedir. İlkine göre Eyyüb rabbîne, "Bu dert bana dokundu, sen merhametlilerin en merhametlisin" diye niyaz etmiş, bunun üzerine Allah da onun duasını kabul ederek başına gelen felâketi kaldırmış, kendi tarafından bir rahmet ve ibadet edenler için bir ibret olmak üzere ona ailesini ve onlarla beraber bir mislini vermiştir (el-Enbiyâ 21/83-84). Diğer açıklama ise şöyledir: "Kulumuz Eyyüb'u da an. O rabbîne, şeytan gerçekten bana bir yorgunluk ve eziyet verdi, diye seslenmişti. Ayağını -yerevur! İşte yıkanılacak ve içilecek soğuk bir su -dedik-. Bizden bir rahmet ve akılselîm sahiplerine bir ibret olmak üzere ona hem ailesini hem de onlarla beraber bir mislini armağan ettik. Eline bir demet buğday sapı al, onunla -bir hatasından dolayı dövmeye yemin ettiğin karına- vur da yeminini yerine getir -dedik-. Gerçekten biz onu sabreden bir kul bulmuştuk. Ne güzel kuldu o! Daima Allah'a yönelirdi" (*Sâd* 38/41-44).

Eyyüb'la ilgili olarak tefsir ve kısas-ı enbiyâ kitaplarında çeşitli rivayetler yer almaktadır. Onun uzun boylu, gür saçlı ve heybetli bir kişi olduğunu nakleden bu kaynaklar Şam bölgesinde yaşadığını, çok geniş bir araziye sahip bulunduğunu, bu arazisinde 500 çift öküzü, 500 kölesi, 500 dişi eşiği, çok sayıda deve, sığır ve atı olduğunu kaydederek (Sa'le-bî, s. 116). Rivayete göre Eyyüb baba tarafından Hz. İshak'ın, anne tarafından Hz. Lût'un soyundandır (Taberî, *Târîh*, I, 322; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, I, 220). Hanımı ise Hz. Ya'kûb'un kızı Liya veya Hz. Yû-